

Bengt Bengtsson - en livsgärning kring Hallands stenålder

En livslång vänskap initieras

Året var 1984. Jag höll på med utgrävningarna längs den planerade sträckningen av den stora gasledningen. Vi från Raä UV Väst grävde under denna period alla tänkbara lämningar från Hallandsåsen i söder till Göteborg i norr. Nu hade vi nått så pass långt norrut att vi utförde utgrävningar mellan Veddige och Kungsbacka. En dag, bland alla andra, kom en man ut på grävytan vid Röstorp. Han berättade att han hade samlat en del flinta som han ville visa mig. Jag frågade vad han hette och han berättade då att han hette Bengt Bengtsson och kom från Veddige. Okej då, sa jag. Det är ju strax lunch, så jag kommer och tittar på dina fynd då. När jag kommer fram till Bengts bil hade han öppnat bagageluckan. Där låg en stor mängd vackra flintföremål. De hade lagts ut med stor möda och låg väl ordnade. Det var en prydlig liten utställning där bak i bilen. Men min spontana kommentar var: Vilka vackra, fina grejor du har hittat, var kommer dessa ifrån? Veddigeområdet var hans svar. Och jag vet vad de är för föremål och så pekade han på en bok som låg där bredvid flintorna. Jag läste på omslaget: ”*Minnen från vår forntid*” av Oscar Montelius stod det. Gott sa jag – skall jag ge dig några råd Bengt?

- *Samla inte bara på en plats.*
- *Det är inte viktigt att finna det största spånet eller det största antalet spån. Det viktiga är att lära känna sin bygd.*
- *Var noga med att föra in nya platser på kartan.*
- *Ha fynden samlade och noggrant katalogiserade. Det gäller för alla platser. Sedan kan du leta vidare efter nästa fyndplats.*

På detta viset bygger du upp en kunskap som inte enbart handlar om en plats utan så småningom om en hel bygd. Jag kan hjälpa dig med de övergripande kunskaperna kring flintslagning, kronologier, funktion etc. Det kan jag bistå dig med. Men, jag kan aldrig bli expert på en bygd. Men det kan du, Bengt. Om du fortsätter kan vi hjälpa varandra. Jag bidrar med all min kunskap och du med den expertkunskap du har om din bygd. Tillsammans kan vi göra stordåd.

Denna händelse blev början på en livslång vänskap och en ömsesidig respekt för varandras kunskaper. Ett samarbete som så småningom skulle bära frukt.

Intresset väcks

Bengt Bengtsson berättade att intresset för stenålder och Hallands förhistoria väcktes när han var med sin kusin Folke Svensson. Utanför Falkenberg samlade de flinta på åkerytorna vid gården Björnhult på vilken det fanns fler fyndrika stenåldersboplatser. Till skillnad från Bengt hade Folke genom idogt arbete plockat rent alla dessa åkerytor från flintor. Känt för oss arkeologer var att Folke hade en egen utställning i källaren av sitt hus. Där fanns en fossilutställning till höger och en utställning om stenålder till vänster. Det som jag aldrig glömmer var att Folke i denna utställning alltid hade en uppdaterad siffra på sin svarta tavla som hängde ovanför en tunna, som var full av slagen flinta. På den svarta tavlan fanns med krita antecknat datum och aktuellt antal av de tusentals flintor han hade samlat in och lagt i tunnan.

Boplatser som går till historien

Ca 30 år senare återkom Bengtsson till en av "Folkes" stenåldersboplatser utanför Falkenberg. Den var belägen vid den forna Ramsjöns strand. Vi grävde tillsammans i samband med forskningsundersökningarna år 2001. Vi kunde konstatera att ploglagret var tomt på flinta men det visade sig att det under de flygsandstäckta partierna fortfarande fanns intakta slagplatser för spån. När vi ställde samman alla uppgifterna om boplatserna, visade det sig att den utgör Sydskandinaviens

fyndrikaste lokal beträffande kärnor och spån från Kongemoseperioden. Inte ens i Danmark finns det en till närmelsevis rik boplats från denna tidsperiod. Men det mest spektakulära med denna plats var utkastlagret nedanför boplatsytan. Där fanns det mycket stora mängder organiskt material bestående av trä bevarat. Det visade sig finnas så mycket trä att vi var tvungna att avbryta fortsatta undersökningar av detta fyndrika lager (Nordqvist 2001a, 2001b).

Ytterligare en speciell boplats var Olas. Den ligger strax norr om Varberg och utgör en del av en mycket stor neolitisk boplats. Bengt hade upptäckt att kultur-lager och anläggningar hade exponerats i en grustäckt för husbehov. Det spännande var att i dessa lager och anläggningar fanns såväl gropkeramiska flintföremål (exempelvis cylindriska spånkärnor och tångespetsar) som stora krukskärvor från gropkeramiska kärl. Jag lät ¹⁴C-datera matskorpan från en av skärvorna och det visade sig att den var gammal. Ja, rent av mycket gammal för att utgöra lämningar från gropkeramisk kultur. Analysresultaten visade att materialet var tidigneolitiskt snarare än från slutet av mellanneolitikum som annars är det vanliga uppfattningen. Jag tipsade Per Persson om platsen och det fantastiska material som Bengt Bengtsson hade uppdagat. Det blev sedan upptakten till ett forskningsprojekt som Per Persson genomförde under åren 2000 och 2002 tillsammans med bland annat Bengt Bengtsson och Varbergs fornminnesförening (Persson 2000, 2005).

Skatmossen är en annan av de boplatser som Bengt har upptäckt och som även den kommer att gå till historien. Denna boplats är belägen på en bergshöjd strax väster om Bengts bostad utanför Veddige. Bakgrundshistorien var den att Bengts hustru var ute med sina dagisbarn på en utflykt. Ett av barnen gjorde då ett flintfynd. När Bengt såg flintföremålet förstod han genast att han var en tidigare okänd boplats från stenåldern på spåren. Vi gick sedan gemensamt över den odlade ytan och samlade in ytterligare flintföremål. Det var lätt att konstatera att det var oerhört gamla flintor tillhörande en boplats som låg mycket högt över havet. Sedan var det enkelt att via geologen Tore Pässes nya strandförskjutningskurva för området datera boplatsen till ca 13 000 år före nu. Med andra ord utgör platsen utan tvivel Sveriges äldsta boplats. När vi senare tog Tore Pässe till platsen, så var han först skeptiskt inställd, men han blev strax mycket överväldigad. Orsaken var den upptäckt vi hade gjort genom en arkeologisk provundersökning

år 2000. Det vi hade observerat under grävningen var att boplatzlämningarna vid Skatmossen hade lagrats in på ett unikt vis. Det speciella med Skatmossen är att boplatsens översta parti är opåverkat av havet vilket innebar att fynden i detta parti fanns belägna i lager som alltid har legat över högsta kustlinjen. Med andra ord, till denna höglänta nivå har havet aldrig nått med sina vågor. Längre ner i slutningen var flintföremålen påverkade av havet, de var rundnötta och de påträffades inbäddade djupt ner i sand- och gruslager. Med dessa kunskaper kunde vi konstatera att flintorna hade hamnat på platsen när havet stod som allra högst. Delar av boplatsten har med andra ord legat över högsta kustlinjen. Kombinationen av ostörda och vattenavsatta lager gjorde platsen, utifrån strandförskjutningsmetoden, mycket väldaterad (Nordqvist 2003). Det är bara till att gratulera, sa jag till Bengt! Däremot fick Bengt Bengtsson aldrig äran att själv få läsa om Skatmossen i den nyligen utgivna Sveriges Historia. I första volymen tar Stig Welinder upp Skatmossen som Sveriges äldsta bosättning (Welinder 2009, s. 66). Här är ett exempel på när en av Bengtssons boplatser verkligen har gått till arkeologihistorien!

Bengt Bengtsson - en livsgärning kring Hallands stenålder

Sammlaren Bengt lade ner ett stort arbete med att upptäcka såväl nya boplatser som fyndplatser. Detta resulterade i att en stor mängd nya fornlämningar kunde adderas till dem som tidigare var kända i Varbergsområdet. Framför allt var det platser som dateras till stenålder, men det var även platser från bronsålder och i viss mån järnålder som han intresserade sig för.

Ytterligare en faktor som gjorde Bengt Bengtsson så speciell var att han var mån om att dela med sig av såväl sina fynd som av sin stora kunskap. Denna vilja att dela med sig gällde alla, oavsett om man var professor eller bara var en allmänt historiskt intresserad person. Här gjordes ingen skillnad. Detta gjorde också att hans fyndmaterial och kunskaper kom till användning i ett betydligt bredare sammanhang än vad som är brukligt. Inte minst skedde denna kunskapsöverföring i hans mångåriga arbete inom Varbergs Fornminnesförening. De ovan nämnda boplatzutgrävningarna skedde också tillsammans med Varbergs Fornminnesförening.

Foto: L-G Johansson, © Hallands Nyheter.

Bengt Bengtssons stora kunskaper och hans förmåga att vara effektiv och noggrann öppnade upp en ny fas i hans liv. Successivt kom han att delta i allt fler arkeologiska undersökningar, först som grovarbetare men sedan allt mer för den kunskap han besatt. Under slutet av 1980-talet och större delen av 1990-talet deltog Bengt i såväl fornminnesinventeringen som i den arkeologiska grävverksamheten i Halland. 1993-94 var Bengt med och grävde på Huseby Klev i Bohuslän vilket visar att hans kunskap inte begränsades till Halland. Men Bengt arbetade inte bara för den arkeologiska kulturmiljövården, 1994 anställdes han för att dokumentera Tullbrons renovering i Falkenberg. Detta måste ses som en briljant karriär eftersom han inte hade läst en dag på något universitet. Han var helt enkelt självlärd i ämnet men samtidigt högt respekterad utifrån sin stora kunskap och sina erfarenheter.

Bengt blev genom åren lite av en mångsysslare. Han hade bland annat arbetat som såväl vapensmed som halmtaksläggare. Han var sjuårdeles skicklig på att fiska torsk med kastspö. Jag har aldrig mött hans like. Avslutningsvis kan vi konstatera att utan Bengt Bengtssons mångåriga arbete kring Varbergs bygder hade

vår kunskap om Varbergs, Västsveriges och Sveriges äldsta historia varit betydligt mer sparsam. Inte minst kommer resultatet av hans arkeologiska livsgärning att finnas som odödlig kunskapsmassa i fornlämningsregister och arkiv.

Bengt Bengtsson blev 72 år gammal. ☛

Referenser

- Montelius, Oscar. 1917. *Minnen från vår forntid. Del 1. Stenålder och bronsålder.* Stockholm
- Nordqvist, Bengt. 2001a. *När bågen dök upp – ett mesolitiskt pilbågsfynd i Halland.* Artefact nr 8 2001
- Nordqvist, Bengt. 2001b. *Stenåldersboplatser belägna vid den forna Ramsjöns strand.* UV Väst rapport 2001:33
- Nordqvist, Bengt. 2003. *I spåren efter de sista mammutjägarna – den arkeologiska undersökningen av Skatmossen år 2000.* Varbergs Fornminnesförenings skrifter 2003:1
- Persson, Per. 2000. *Olas, en gropkeramisk boplatz i Halland.* GOTARC serie D # 49
- Persson, Per. 2005. *Fortsatta arkeologiska undersökningar vid Olas, Värö sn raä 202.* GOTARC serie D # 54
- Welinder, Stig 2009 *Sveriges Historia, 13000 f. Kr. – 600 e. Kr.* Nordstedts förlag.